

III. SPRAWOZDANIA I INFORMACJE

"DZIEJE SEJMU POLSKI LUDOWEJ 1944-1984". KONFERENCJA NAUKOWA W LUBLINIE

W dniach 16 - 17 III 1984 r. odbyła się w Lublinie konferencja naukowa „Dzieje Sejmu Polski Ludowej 1944-1984”, której organizatorami byli Komitet Organizacyjny Muzeum Sejmu Polskiego i Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej. Uczestniczyli w niej naukowcy, archiwiści i muzealnicy z Warszawy, Poznania, Krakowa, Łodzi, Katowic, Gdańska, Torunia i Lublina. Sesja lubelska była czwartą z kolei (poprzednie odbyły się w Kórniku, Krakowie i Warszawie) i kończyła cykl konferencji poświęconych naukowym i teoretycznym podstawom przyszłego Muzeum Sejmu Polskiego.

W toku dwudniowych obrad odbyły się trzy posiedzenia, którym przewodniczyli kolejno: prof, dr hab. Zygmunt Mańkowski, prof, dr hab. Witold Zakrzewski i prof, dr hab. Marian Rybicki. Zostało wygłoszonych pięć referatów, wokół których koncentrowała się dyskusja.

Autorem pierwszego z nich (*Rola polityczno-ustrojowa KRN oraz jej dziedzictwo historyczne*) był prof, dr hab. Andrzej Burda. Referent skonstatował klęskę programów i dążeń „wszystkich legalnie działających partii politycznych do września 1939”. Stąd też koncepcja PPR brała za punkt wyjścia „żywotne interesy narodu polskiego i z tego punktu widzenia była koncepcją nową nieznaną dotychczas w historii polskiej myśli politycznej”. Moralną legitymacją KRN był fakt, że KRN, jako podziemny parlament, powołana została przez walczący naród.

KRN wniosła do teorii i praktyki ludowego parlamentaryzmu wiele doświadczeń parlamentu II Rzeczypospolitej, albowiem nie było gotowych ani wypracowanych wcześniej wzorców. Jako przykład tych doświadczeń prof. A. Burda wymienił wygłaszanie na sesjach oręddzi przez Prezydenta RP, exposé rządowe i dyskusje nad nim, kończące się przyjęciem votum zaufania dla rządu, przyjmowanie i wysłuchiwanie delegacji wojskowych zwłaszcza w czasie wojny oraz przyjmowanie przedstawicieli organizacji społecznych politycznych, młodzieżowych, ludności.

Ramowość regulaminu obrad KRN oraz wyposażenie jej przewodniczącego w uprawnienie samodzielnej interpretacji jego przepisów pozostawiały wiele miejsca dla praktyki i sprawiały, iż w ogólne formuły można było wlewać coraz to nowe treści. Dlatego też praktyka młodego ludowego parlamentu była niesłychanie doniosła dla dalszego rozwoju parlamentaryzmu nowego typu.

Następny referat, *Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej 1947 -1952*, wygłosił prof, dr hab. Marian Rybicki. Podkreślił cezurę lat 1948/49, które dzielą SU ma dwa okresy i omówił różnice między tymi okresami. Zjawiska determinujące pracę Sejmu były pochodną ostrego zwrotu politycznego właśnie w latach 1948/49. W dziedzinie polityczno-ustrojowej z krytyką spotkało się „przypisywanie istotnej roli Sejmowi oraz dążenie do rozwoju różnych form jego działalności”. Krytyka objęła także koncepcje instytucjonalnego zagwarantowania praw obywatelskich, tak silnie lansowaną przez PPS. W dziedzinie gospodarczo-społecznej dą-

żono do zmonopolizowania handlu przez sektor państwowy kosztem spółdzielczego oraz skolektywizowania rolnictwa.

Ustawę konstytucyjną poprzedziły ustawy, z których niektóre znalazły się w Konstytucji, np.: ustawa o Radach Narodowych z 20 III 1950 r. i o Prokuraturze RP z 20 lipca tegoż roku.

W dalszym ciągu swojego wystąpienia prof. M. Rybicki mówił o dorobku polskiej myśli politycznej w zakresie wykorzystania różnych metod i form pracy parlamentu burżuazyjnego do budowy nowego ustroju, określanego jako „demokracja ludowa”, albo „polska droga do socjalizmu”. Szczególne miejsce w tej koncepcji zajmuje PPS i Julian Hochfeld, w którego myśli politycznej Sejm występować miał jako czynnik „hamowania i równowagi”. Referat zawierał także cenne spostrzeżenia odnośnie do uchwalenia Konstytucji w 1952 r. oraz roli Sejmu w całości kształcie naczelnych organów władzy państwowej, co autor referatu zilustrował regulaminem obrad z 1948 r. i jego późniejszymi zmianami.

Autorami kolejnego referatu *Organizacja i zasady funkcjonowania Sejmu PRL w latach 1952 -1982* byli prof, dr hab. Wiesław Skrzydło i prof, dr hab. Jan Ziemiński. Autorzy skoncentrowali się na ukazaniu zmian, jakie w okresie trzydziestu lat obowiązywania Konstytucji zachodziły w organizacji i trybie funkcjonowania Sejmu, zmian, które dokonywały się w drodze nowelizacji regulaminu obrad i praktyki. Punktem wyjścia był regulamin uchwalony przez Sejm 1 III 1957 r. Postanawiał on, że organem, który sprawuje ogólne kierownictwo nad pracami Sejmu, jest jego Prezydium (marszałek + 2 wicemarszałków). Prezydium zostało wyposażone w uprawnienia o charakterze „organizatorskim, koordynacyjnym i inspiratorskim”. Zawarte w regulaminie uprawnienia można ująć w 5 grup: kompetencje związane z funkcjonowaniem Sejmu, ze stosunkami Sejmu z innymi naczelnymi organami państwowymi, dotyczące posłów, komisji sejmowych, kontaktów z innymi „parlamentami. Dalej regulamin reaktywował Konwent Seniorów, a także kluby poselskie.

Zakres kompetencji Konwentu Seniorów nie ulegał zmianie, ale wzrosła jego rola, w związku ze zmianami form i metody realizacji zadań przez partie polityczne, zwłaszcza przez PZPR. Regulamin rozbudował przepisy dotyczące organizacji i funkcjonowania komisji stałych w osobny rozdział, a ich liczba wzrosła z 11 do 19. Nowe kompetencje dotyczyły m.in. wysłuchiwanie sprawozdań i informacji kierowników resortów, urzędów i instytucji, przeprowadzanie analizy działalności poszczególnych działów administracji i gospodarki narodowej. Komisje mogły występować z dezyderatami do Rady Państwa, Rady Ministrów i Prokuratury Generalnej, a od 25 III 1976 r. do premiera i prezesa NIK. Komisje zyskały też prawo kontroli: Komisja Planu Gospodarczego Budżetu i Finansów mogła postawić rządowi wniosek o udzielenie absolutorium (z wyłączeniem niektórych członków gabinetu). W dalszej części referatu omówiono powstanie i kompetencje Komisji Prac Ustawodawczych, Skarg i Wniosków, d/s Samorządu Pracowniczego oraz Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej.

Dr Zbigniew Szeliga przedstawił referat pt. *Rola Sejmu w rozwiązywaniu konfliktów społecznych*. Autor ograniczył ramy czasowe swojego wystąpienia do Sejmu bieżącej, VIII kadencji. Aktywność Sejmu, zapoczątkowana posiedzeniem w dniu 5 IX 1980 r., wyrażała się regulacją prawną we wszystkich podstawowych sferach życia społecznego, co znalazło wyraz m. in. w kilkakrotnej zmianie Konstytucji. Zmiany te stwarzały dodatkowe konstytucyjne gwarancje roli Sejmu w życiu politycznym (podporządkowanie NIK, powołanie Trybunału Stanu i Trybunału Konstytucyjnego), przestrzegania Konstytucji (Trybunał Stanu), egzekwowania odpowiedzialności konstytucyjnej (Trybunał Konstytucyjny). Dalej wyraźniej eksponowały rolę klasy robotniczej i chłopskiej oraz klasowy charakter PRL, wprowa-

działy instytucję PRON i stanu wyjątkowego. Do lipca 1933 r. Sejm, realizując funkcję ustawodawczą, uchwalił ok. 100 ustaw.

Innym wkładem Sejmu w rozwiązywanie napięć społecznych było formułowanie ocen dotyczących węzłowych problemów społeczno-politycznych i gospodarczych, a zawierających inspiracje do podejmowania lub zaniechania określonych działań. Uchwały adresowane były przede wszystkim do „pozapaństwowych ogniw systemu politycznego i do obywateli”. Referent szczegółowo omówił niektóre z nich.

Również zmiany regulaminu obrad (powołanie systemu stałych komisji zmiany pozycji prawnej posła), a także instytucja zespół doradców sejmowych i Rada Gospodarczo-Społeczna oznaczały zaangażowanie się Sejmu w łagodzenie i rozwiązywanie konfliktów społecznych, których apogeum przypada właśnie na Sejm VIII kadencji.

Ostatni referat *Sejm PRL w latach 1952 - 1984* wygłosił prof. dr hab. Andrzej Werblan. Autor zaakcentował rok 1956 jako najbardziej znaczącą datę w strukturze wewnętrznej, dziejach i działalności Sejmu Polski Ludowej. Przełom październikowy, jaki dokonał się między pierwszą a drugą kadencją Sejmu, wiązał się z całością zmian politycznych w Polsce oraz osobowością W. Gomułki. Sejm nie tylko sankcjonował zmiany w polityce państwowej proklamowane przez VIII Plenum, dokonał dużych zmian w składzie władz państwowych, ale przede wszystkim przyniósł najpoważniejsze reformy w pozycji Sejmu i metod jego działania. Większość z tych reform okazała się trwałymi elementami, choć część z nich uległa formalizacji.

Były przypływy i odpływy aktywności Sejmu, jego roli, ale już nigdy sytuacja nie powróciła do tej, jaka charakteryzowała Sejm I Kadencji. A więc przywrócono normalną procedurę legislacyjną, reaktywowano kluby poselskie i NIK, komisjom sejmowym przywrócono rangę i możliwość działania.

Ciekawie przedstawił prof. A. Werblan charakterystykę posłów. Podzielił mianowicie parlamentarzystów na trzy grupy. Pierwszą z nich stanowi przedstawiciele najwyższych władz państwowych i partyjnych. Ich liczba sięgała od 1/4 do 1/3 ogółu posłów. W kolejnych kadencjach Sejmu wykazywała jednak tendencję malejącą, rezygnowano bowiem z wysuwania ministrów, z wyjątkiem członków najwyższych kierownictw, a także szefów administracji wojewódzkiej. Tylko część z tej grupy odgrywała aktywną rolę w pracy sejmowej, „generalnie jednak ta właśnie grupa posłów w ustabilizowanych sytuacjach decydowała o obliczu politycznym Sejmu i poważnie wpływała na zachowanie reszty posłów”.

Druga — najliczniejsza — grupa posłów reprezentowała różne grupy społeczno-zawodowe. Traktowali oni swój mandat jako służbę publiczną, „pracowali ofiarnie, wciągali się w arkana spraw ustawodawczych, zabiegali o interesy swojego terenu i środowiska, interweniowali w sprawach wyborców najlepiej jak umieli”.

Najmniej liczną, trzecią grupę, stanowili reprezentanci ugrupowań katolickich, niektórzy posłowie bezpartyjni „o szeroko znanych nazwiskach i znacznym aurytecie”. Zajmowali oni niekiedy postawę „umiarkowanej opozycji”. Autor referatu zauważył, że „ich wpływ na decyzje, zwłaszcza ustawodawcze, był z reguły większy niż ich liczebność”. A pozyskanie ich poparcia wymagało „wielu zabiegów i starań”.

Inne uwagi prof. A. Werblana dotyczyły spełniania funkcji ustawodawczej przez Sejm oraz relacji Sejm-rząd.

W dyskusji, jaka wywiązała się po przedstawieniu referatów, głos zabrało 16 osób, a dwa głosy zostały złożone do protokołu. Dyskutanci nie negowali potrzeby utworzenia wystawy poświęconej parlamentyzmowi Polski Ludowej w przyszłym Muzeum, ale generalnie pesymistycznie oceniali możliwość stworzenia dobrej

ekspozycji. I tak doc. dr hab. Stanisław Gebethner zauważył, iż przedstawienie wystawy kadencjami sejmowymi może doprowadzić do jej formalizacji. Trzeba bowiem zrozumieć przeobrażenia w systemie politycznym Polski Ludowej, widoczne muszą być zmiany funkcji Sejmu Ustawodawczego, stosunek partii hegemonistycznej do Sejmu i innych partii.

Prof. dr hab. Andrzej Ajnenkiel, mówiąc o koncepcji przyszłej wystawy, zwrócił uwagę na przezwyciężanie stanu, który nazwał „rzeczywistością postulowaną do rzeczywistości rzeczywistej”, ponieważ rozdział między tymi biegunami zniweczy wartość naukową i ekspozycyjną wystawy. Uwypuklił konieczność komentarza do liczb ilustrujących wybory do Sejmu Ustawodawczego.

Natomiast prof. dr hab. Jerzy Stembnowicz zauważył, że od 1957 r. regulamin obrad wprowadza instytucje systemu parlamentarnego (interpelacje, absolutorium itp.), które są jednak „kulawe i chrome”. Regulamin zatem stał się „dysfunkcyjny”, ponieważ przekracza możliwości prawidłowego działania przewidzianego dla niego”. Zdaniem dyskutanta tendencja ta zaczęła się przy okazji pierwszej większej nowelizacji regulaminu, tj. wtedy gdy opracowano status NIK. W dalszej części wystąpienia prof. J. Stembrowicz mówił o systemie wyborczym i realizacji funkcji ustawodawczej przez Sejm.

Prof. dr hab. Michał Pietrzak uznał za niewłaściwie postawione pytanie badawcze dr. Zb. Szeligi, który próbował ustalić zmiany w mechanizmie ustrojowym, a pozwalające uniknąć konfliktów społecznych. Jego zdaniem pierwsze i zasadnicze pytanie powinno brzmieć „jaka jest odpowiedzialność Sejmu za kryzysy społeczno-polityczne i jaki był w tym udział nauki prawa państwowego?” Zdaniem doc. dr. hab. Leszka Garlickiego Sejm jedynie w 1956 r., w widoczny sposób, przyczynił się do rozwiązania kryzysu społeczno-politycznego.

Ponadto głos w dyskusji zabrali jeszcze: prof. dr hab. Janina Zakrzewska, prof. dr hab. Tadeusz Szymczak, doc. dr hab. Edward Olszewski, dr Ryszard Chruściak, dr Wojciech Fijałkowski, dr Ewa Gdulewicz, dr Zygmunt Woźniczka, b. wice-marszałek Sejmu PRL Zenon Kliszko, mgr Zbigniew Gołąb, mgr Mirosław Granat oraz dr Andrzej Szmyt i dr Zbigniew Zaporowski, którzy swoje wypowiedzi złożyli do protokołu.

Uczestnicy konferencji mieli możliwość zwiedzenia w Archiwum Państwowym wystawy "KRN i Sejm PRL 1944 -198", której organizatorami byli: Komitet Organizacyjny MSP, UMCS, Archiwum Państwowe przy współpracy Biblioteki Sejmowej w Warszawie.

Zbigniew Zaporowski

KOŁOKWIUM HABILITACYJNE DOKTORA HENRYKA MRUKA

Dnia 12 III 1985 r. odbyło się posiedzenie Rady Wydziału Ekonomiki Produkcji i Obrotu Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, któremu przewodniczył dziekan Wydziału prof. dr hab. Z. Gługiewicz. W trakcie tego posiedzenia odbyło się kołokwium habilitacyjne doktora Henryka Mruka, adiunkta Instytutu Ekonomiki Handlu Wewnętrznego i Usług AE w Poznaniu.

Dr Henryk Mruk urodził się 17 IX 1948 r. w miejscowości Obora koło Gniezna. Szkołę podstawową ukończył w 1955 r. w Poznaniu, a w 1966 r. uzyskał świadectwo dojrzałości, po czym podjął studia na Wydziale Handlowo-Towaroznawczym WSE w Poznaniu. Dyplom magistra ekonomii uzyskał w 1970 r., po czym rozpoczął pracę w Pracowni Przetwarzania Danych Instytutu Statystyki i Ekonometrii

WSE, następnie w Pracowni Planów Regionalnych w Wojewódzkiej Radzie Narodowej w Poznaniu. W roku 1972 zatrudniony został jako asystent w Instytucie Ekonomiki Obrotu Towarowego WSE. W 1973 r. podjął studia doktoranckie, które zakończył w 1976 r. rozprawą pt. *Gospodarstwo domowe a „motoryzacyjny” model konsumpcji*, przygotowaną pod kierunkiem prof. Z. Krasińskiego. Od 1977 r. dr H. Mruk pracuje jako adiunkt w Instytucie Ekonomiki Handlu Wewnętrznego i Usług AE w Poznaniu. W 1977 r. przebywał na Uniwersytecie Letnim w Budapeszcie, a w latach 1981 - 1982 na rocznym stażu (naukowym w Centrum Planowania i Badań Ekonomicznych w Atenach (Grecja). Od września 1981 r. pełni obowiązki konsultanta w poznańskim oddziale Instytutu Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji.

Szerokie zainteresowania naukowe habilitanta znalazły wyraz w bogatym dorobku naukowym, który był m.in. cztero krotnie przedmiotem nagród ministra. Składa się on m.in. z 97 opracowań, w tym 21 publikowanych w postaci pozycji zwartych, 47 artykułów oraz 21 niepublikowanych opracowań badawczych.

Owocem dociekań naukowych habilitanta prowadzonych w ostatnich latach była praca *Gospodarstwa wysokozamożne na tle poziomu i rozkładu dochodów* która jako rozprawa habilitacyjna, stała się przedmiotem oceny recenzentów: prof. dr hab. L. Beskid, prof. dr. hab. A. Tymowskiego i prof. dr. hab. Z. Krasińskiego.

W trakcie dyskusji, w której zabrało głos, oprócz recenzentów, 6-ciu członków Rady Wydziału, postawiono habilitantowi łącznie 17 pytań, dotyczących czterech grup problemowych: 1) funkcjonowania gospodarki w powiązaniu z systemem cen oraz zróżnicowaniem dochodów, 2) przywilejów społecznych i rozdysponowania dochodów gospodarstw domowych, 3) powiązań własnych badań z dotychczasowymi teoriami podziału dochodów i rozwoju społecznego, 4) problematyki metodologicznej badań.

Odpowiadając na pytania związane z problematyką funkcjonowania gospodarki dr H. Mruk wskazał, że analiza krytyczna redystrybucyjnej funkcji cen związana jest z poziomem i rozkładem dochodów ludności. Jest to jedna ze znanych sześciu funkcji cen. Sprowadza się ona do odchylenia poziomu cen od wartości towaru. Ceny mogą zatem być wyższe lub niższe od kosztów wytworzenia poszczególnych towarów. Prowadzenie odpowiedniej polityki w tym zakresie zależy od preferencji ogólnospołecznych realizowanych przez państwo. Stąd występują na rynku towary subsydiowane i drenażowe. Jak wskazuje W. Wilczyński, funkcja ta działa często „na opak”, gdyż gospodarstwa wysokozamożne często kupują towary subsydiowane, powiększając w ten sposób swe i tak wysokie dochody. Wiele natomiast dóbr drenażowych nabywają gospodarstwa niskozamożne. Funkcja redystrybucyjna prowadzi zatem do zmian w rozkładzie dochodów, często w sposób odwrotny do zamierzonego przez centralnego planistę. Stosowanie tej funkcji było szczególnie widoczne do roku 1980. Obserwowano wówczas tendencję do rosnącego spożycia artykułów dotowanych przez gospodarstwa wysokozamożne (dotyczy to np. mięsa). Krytyka funkcji redystrybucyjnej nie wynika jednak z jej istoty, ile ze skali jej stosowania. Dr H. Mruk wypowiedział się za ograniczonym stosowaniem funkcji redystrybucyjnej cen w gospodarce. Funkcję tę należy połączyć z rozszerzeniem funkcji, co realizowane jest do roku 1982. Mówiąc o kształtowaniu się dochodów, habilitant wskazał także na silniejsze ich zróżnicowanie, niżby to wynikało z oczekiwań społecznych, co pociąga za sobą określone reperkusje zarówno w sferze gospodarki, jak i polityki.

Omawiając pytania z drugiej grupy kandydat wskazał, iż niemożliwe jest ostre, jednoznaczne opowiadanie się za przywilejami czy przeciw nim, abstrahując od całej złożoności uwarunkowań społeczno-gospodarczych. Nie można ich w pełni wyeliminować, gdy brak na rynku równowagi, zwłaszcza w zakresie artykułów

trwałego użytku. Przykład górnictwa wskazuje zaś, że można poprzez stworzenie przywilejów stymulować wzrost produkcji społecznie pożądanych dóbr. Ważne jest jednak, aby przywileje stosowano w sposób jawny, przy znanych i akceptowanych kryteriach. W tej grupie problemowej znalazły się także pytania dotyczące produkcyjnego wykorzystania dóbr konsumpcyjnych. Habilitant wypowiadając się w tej kwestii stwierdził m.in., iż istnienie możliwości przeznaczenia części dochodów na cele produkcyjne zwiększa stopień gospodarności oraz przyczynia się do większej oszczędności w wykorzystaniu posiadanych funduszy.

Pytania z trzeciej grupy dotyczyły m.in. historycznego spojrzenia na teorie podziału dochodu. Dr H. Mruk nawiązał tutaj do tradycji badań rozkładu dochodów, które traktowane były dotąd przez historię myśli ekonomicznej raczej marginalnie, w porównaniu z teorią procentu, kosztów, wymiany, konkurencji itp. Wskazując na brak szerszego dorobku teoretycznego w omawianej dziedzinie wskazał na konieczność poszerzenia bazy teoretycznej, do czego przyczynił się m.in. uczeń Walrasa — Pareto. Ustalił on funkcyjny charakter rozkładu dochodów wg wysokości. Habilitant wskazał także na słabości teorii Parety i niemożność jej stosowania we wszystkich przypadkach. Przypomniawszy dalszy rozwój badań nad rozkładem dochodów, przytaczając dorobek m.in. J. Tingergena, O. Lange, M. Kaweckiego oraz E. Vielrose. Szczególnie wspomniawszy i przybliżywszy dorobek polskich uczonych. Omówił także bariery dochodowe, które uwzględniane być muszą w kierowaniu procesami społeczno-gospodarczymi.

Nawiązując do pytań dotyczących teoretycznej podbudowy swej pracy, dr H. Mruk zidentyfikował ją z teorią Marksa, co przejawia się m. in. w marksistowskim rozumieniu pojęcia „harmonijny rozwój”, czego dotyczyło jedno z pytań.

Przechodząc do odpowiedzi na pytania przyporządkowane czwartej grupie, habilitant wskazał na metodyczne aspekty korelowania dochodów iz wykształceniem, a zwłaszcza na relacje (i ich liczenie) dochodów robotniczych i nierobotniczych. Uzasadnił także niecelowość przeliczania dochodów na jednostki konsumpcyjne, zwłaszcza w okresach krótkich, omówił problem gospodarności w sensie wzrostu twórczym, przejawianej przez rodzimą podmioty konsumpcji. Powołując się na prace Katony i Veblea wykazał rolę grup wzerotwórczych, a cytując J. Szczepańskiego przypomniał o negatywnych następstwach bogacenia się za wszelką cenę. Habilitant podkreślił rolę zgodności źródeł bogactwa z założeniami polityki gospodarczej i społecznej.

Po zakończeniu kolokwium Rada Wydziału odbyła niejawną posiedzenie podczas którego miało miejsce dwukrotne tajne głosowanie. W jego wyniku jednogłośnie podjęto uchwałę o przyjęciu kolokwium i nadaniu doktorowi Henrykowi Mrukowi stopnia doktora habilitowanego nauk ekonomicznych w zakresie ekonomiki handlu i ekonomiki konsumpcji.

Piotr Rzepczyński

KOLOKWIMUM HABILITACYJNE DOKTOR EMILII DENEK

W dniu 12 XI 1985 r. odbyło się, pod przewodnictwem dziekana doc. dr. Wojciecha Siudy, posiedzenie Rady Wydziału Planowania i Zarządzania Akademii Ekonomicznej w Poznaniu poświęcone kolokwium habilitacyjnemu dr Emilii Denek, adiunkta Instytutu Finansów AE w Poznaniu.

Podstawę kolokwium stanowiła opublikowana rozprawa *Rola organów terytorialnych gmin oraz miast i gmin w działalności socjalno-kulturalnej po reformie*

z lat 1973-1975 (*studium ekonomiczno-finansowe*). Praca ta oraz dorobek naukowy i dydaktyczny habilitantki były recenzowane przez: prof. dr habil. Bohdana Gruchmana (AE w Poznaniu), prof. dr habil. Kazimierza Podolskiego (Uniwersytet Gdański) i prof. dr. habil. Mariana Weralskiego (Uniwersytet Warszawski). Wszystkie trzy recenzje zawierają w pełni pozytywne oceny dorobku naukowego i dydaktycznego dr Emilii Denek, a w szczególności jej pracy habilitacyjnej.

Emilia Denek urodziła się 5 III 1936 r. w Poznaniu. Studia ekonomiczne odbyła w WSE w Poznaniu, uzyskując w 1967 r. stopień magistra ekonomii. Pracę w macierzystej uczelni rozpoczęła na ostatnim roku studiów, początkowo na stanowisku asystenta naukowo-technicznego, przechodząc po kilku latach na stanowisko starszego asystenta w Katedrze Finansów, a następnie adiunkta w Instytucie Finansów. Stopień naukowy doktora nauk ekonomicznych uzyskała w 1971 r. na podstawie rozprawy *Podstawy i rozwój systemu finansowania miejskiego budownictwa mieszkaniowego realizowanego przez państwowych inwestorów w okresie 1958-1969*. Za działalność naukową dr. Emilia Denek wyróżniona została kilkakrotnie nagrodą ministra NSzWiT.

Zainteresowania badawcze Emilii Denek skupiają się wokół finansowych problemów gospodarki terenowej. Po uzyskaniu doktoratu zajęła się problematyką finansowych i planistycznych instrumentów oddziaływania na gospodarkę organów terenowych, ze szczególnym uwzględnieniem sfery działalności socjalno-kulturalnej organów gminnych oraz małych miast powiązanych z gminami. Badania z tego zakresu rozwinęła w ramach problemu międzyresortowego MR.III.16.5., kierując zespołem prowadzącym badania, których głównym celem była cd powiedzieć na pytanie, czy i w jakim zakresie system planistyczny i finansowy, obowiązujący po reformie z lat 1973-1975, odpowiadał dążeniom do uczynienia — z organów gminnych i miejskich — podstawowych organów gospodarki terenowej, co było (po likwidacji powiatów) jednym z założeń tej reformy. Problem ten został następnie rozwinęty w pracy habilitacyjnej E. Denek, w której stara się zwłaszcza wyjaśnić następujące zagadnienia: 1) które z mechanizmów kierowania działalnością socjalno-kulturalną w gminach oraz małych miastach przesądzały o centralnym kierowaniu tą działalnością, 2) w jakich warunkach systemowych byłaby możliwa decentralizacja działalności socjalno-kulturalnej w gminach oraz małych miastach, 3) do jakiego zakresu działalności można by tę decentralizację odnosić, bez obawy naruszenia przez to założeń polityki społeczno-gospodarczej państwa.

W trakcie kolokwium zabrało głos 8 osób, zadając 13 pytań. Poruszono szeroki zakres zagadnień, dotyczących: 1) stosunkowego znaczenia przyczyn występującego, w badanym okresie, ograniczenia samodzielności organów terenowych oraz możliwości zwiększenia tej samodzielności w aktualnie obowiązującym systemie, 2) roli funduszy celowych typu budżetowego oraz źródeł pozabudżetowych (głównie środków przedsiębiorstw i instytucji) w finansowaniu działalności socjalno-kulturalnej organów terenowych, 3) zakresu odpłatności usług socjalno-kulturalnych oraz możliwości dalszego rozszerzenia tej odpłatności, 4) oceny nowych rozwiązań systemowych, dotyczących samodzielności rad narodowych, dotyczących samodzielności rad narodowych, z uwzględnieniem ustawy o systemie rad narodowych i samorządu terytorialnego z 1983 r. i innych ogłoszonych ostatnio aktów prawnych. Mówiono również o metodycznej stronie przedstawionej rozprawy oraz znaczenia wyników przeprowadzonych badań empirycznych dla wysuwanych ocen i wniosków.

Dr E. Denek za pierwszoplanowe przyczyny ograniczania samodzielności organów terenowych w działalności socjalno-kulturalnej uznania te, które wynikają z gałęziowo-resortowego kierowania działalnością socjalno-kulturalną organów terenowych, znajdując stosowne wyrażenie zarówno w planowaniu, jak i finansu

waniu tej działalności. W dążeniu do zwiększania samodzielności organów terenowych, w zakresie ich działalności socjalno-kulturalnej, należy przywiązywać — zdaniem dr Denek — szczególne znaczenie do rozwiązań systemu finansowego, nadając im formę, która nie tylko pozwalałaby na zmniejszenie roli ograniczeń planowych w działalności organów terenowych, lecz także umożliwiała zwiększenie swobody wydatkowania przez te organy środków, jakimi rozporządzają. Doskonalenie systemu równoważenia budżetów terenowych — w kierunku zwiększenia swobody organów terenowych w zakresie planowania wydatków — zapewnienia im możliwości pokrycia z dochodów własnych wydatków bieżących i częściowo inwestycyjnych oraz uniezależnienia dochodów zasilających (wyrównawczych) od uznaniowej, ze strony organów centralnych, oceny zapotrzebowania finansowego organów terenowych. Jest to, wg dr Denek, (najbardziej) obiecujący czynnik zwiększenia samodzielności rad narodowych. Postępujący rozwój terenowych funduszy parabudżetowych ogranicza znaczenie budżetów terenowych i może być uzasadniony jedynie niedoskonałością dotychczasowego systemu budżetowego rad narodowych. Właściwszym rozwiązaniem, pozwalającym na znaczne ograniczenie roli funduszy parabudżetowych, byłoby zreformowanie budżetów terenowych, czyniące z nich wystarczającą podstawę usamodzielnienia organów terenowych. Ocena odpłatności usług socjalno-kulturalnych, rozpatrywana na szerszym tle zasad podziału w gospodarce socjalistycznej, zależy od roli odgrywanej przez preferencje ogólnospołeczne, wyrażone przez organy państwowe, zgodnie z przyjętymi założeniami polityki społecznej i kulturalnej. Obowiązująca od czerwca 1984 roku ustawa o systemie rad narodowych i samorządu terytorialnego stwarza — zdaniem E. Denek — warunki do usamodzielnienia rad (narodowych, zwłaszcza od strony dochodowej. Słabą stroną ustawowego w tym zakresie rozwiązania jest brak wyraźnego unormowania swobody kształtowania przez rady narodowe swych wydatków, co może doprowadzić do tego, że możliwości ich usamodzielniania nie zostaną w pełni wykorzystane. Wieloletnie planowanie dochodów i wydatków budżetów terenowych może okazać się skuteczne tylko w przypadku jego opierania na ustabilizowanym planowaniu społeczno-gospodarczym zgodnie z ustaleniami ustawy o planowaniu z 1982 roku, do czego nie udało się dotychczas doprowadzić.

W dyskusji nad odbytym kolokwium podkreślono wysoki poziom odpowiedzi habilitantki i jej erudycję. Podniesiono także dużą aktualność i społeczno-gospodarcze znaczenie, niechętnie na ogół podejmowanych, badań empirycznych nad funkcjonowaniem organów małych miast i gmin.

Po zakończeniu dyskusji Rada Wydziału w kolejnym głosowaniu podjęła uchwałę o przyjęciu kolokwium i nadaniu Emilii Denek stopnia doktora habilitowanego nauk ekonomicznych w zakresie finansów.

Jan Sobiech